

به نام خدا

عنوان: نقش حوزه های علمیه در تولید علوم انسانی

اسلامی

نویسنده: صغری میرشکار

استاد راهنما: اعظم قلیچ زاده

حوزه علمیه: الزهرا (س) مینودشت. استان گلستان

چکیده :

این نوشتار به نقش حوزه های علمیه در تولید علوم انسانی اسلامی و تاثیرات آن بر جامعه پرداخته است. حوزه های علمیه از دیرباز متولی تبیین مفاهیم علوم انسانی در جامعه بوده اند و از طریق ریشه سازی علم و نقش حوزه های علمیه در ترویج اخلاق پژوهش و معنویت علمی، نقش اجتهاد در تدوین علوم انسانی اسلامی و دستاوردهای حوزه ی علمیه در زمینه های فرهنگی ، اجتماعی، علمی و... می توانند موثر باشند. در حقیقت، علوم انسانی مبتنی بر مبنای اسلامی ، با فطرت و ذات انسان هماهنگی و همسویی دارد و به ابعاد مادی و معنوی او توجه دارد برخلاف علوم انسانی مبتنی بر یافته های غربی که فقط بعد دنیوی انسان را مدنظر قرار می دهد و جامعه کارآیی خود را از دست می دهد. این نهاد ، امروزه با فرصت های جدیدی برای غنی سازی این علوم روبرو است ، اما موفقیت کامل در این مسیر ، نیاز به تقویت پل های ارتباطی با جامعه علمی جدید و به روز رسانی ابزارهای آموزشی خود دارد. حوزه نقش محوری در هدایت این دانش به سمت کاربردی شدن و همگامی با نیازهای مردم ایفا می کند. پژوهش حاضر به روش کتابخانه ای انجام شده و جمع آوری اطلاعات آن هم از طریق فیش برداری از کتابها و مقالات متعددی صورت گرفته است.

کلید واژه: حوزه های علمیه ، تولید علم ، علوم انسانی

مقدمه :

علم، مجموعه مسائلی تشکیل شده از موضوع و محمول است که موضوعات آن مسائل زیر مجموعه موضوع واحدند و پاسخی برای نفی یا اثبات می‌طلبند. هر تلاشی در این راه تلاشی از سنخ آن علم به شمار می‌رود و منبع یا روش در آن نقشی ندارد. رابطه دین با علوم انسانی از پیچیدگی و ظرافت‌های خاصی برخوردار است و علوم انسانی با عناوین گوناگونی چون علوم دستوری یا هنجاری، علوم اخلاقی، علوم فرهنگی، علوم معنوی، علوم روحی و علوم توصیف افکار به کار می‌رود. موضوع علوم انسانی کنش انسانی است؛ کنش‌های انسانی فعالیت‌هایی است که انسان در مواجهه با امور مختلف انجام می‌دهد. بنابراین، علوم انسانی، علم به موجوداتی است که با اراده و آگاهی انسان تحقق می‌یابند، مانند علم اخلاق یا حقوق. امروزه یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌های فکری و علمی جوامع اسلامی «تولید علوم انسانی اسلامی» می‌باشد؛ چرا که علوم انسانی مدرن عمدتاً بر مبنای معرفت‌شناختی و انسان‌شناسی سکولار تکیه دارند و از پاسخگویی به نیازهای معنوی، اخلاقی و غایی انسان مسلمان ناتوانند. در این میان، حوزه‌های علمیه به عنوان خاستگاه اندیشه‌های دینی و پایه اصلی حفظ و گسترش مسائل دینی می‌باشند. حوزه‌های علمیه به عنوان کانون‌های اصیل تولید دانش دینی نقش تعیین‌کننده در شکل‌دهی و هدایت این جریان دارند؛ زیرا برخاسته از سنت اجتهاد، تامل عقلی و نص‌محوری‌اند و می‌توانند میان معرفت‌دینی و دانش انسانی پیوندی روشمند برقرار سازند. از جمله نقش‌هایی که برای حوزه علمیه در تولید علوم انسانی اسلامی می‌توان نام برد عبارتند از: نقش حوزه‌های علمیه در ترویج اخلاق پژوهش و معنویت علمی، ریشه‌های اسلامی سازی علم، دستاوردهای حوزه علمیه در زمینه‌های فرهنگی،

اجتماعی و علمی، نقش اجتهاد در تدوین علوم انسانی اسلامی با توجه به اهمیت موضوع اقدامات و تالیفاتی در این زمینه صورت گرفته‌اند از جمله: محمدآقا بیگی در کتاب حوزه و تحول در علوم انسانی (۱۳۹۶) می‌فرماید: حوزه های علمیه به صورت سازمان‌های غیر رسمی، با حمایت های مرجعیت شیعه در دوران انزوا در برخی از زمینه های علمی- دینی، نظیر فقه و اصول به حیات خود به گونه فعال و با نشاط ادامه داده بودند و استمرار همین بخش از حیات علمی- مذهبی بود که قدرت تداوم و بقای اجتماعی مذهب را ممکن می‌ساخت. سجاد سوری در کتاب نقش حوزه علمیه در انقلاب اسلامی (۱۴۰۲) بیان می‌کند: از آغاز پیدایش حوزه های علمیه ی دینی در ایران تا به امروز، این مراکز علمی و فرهنگی سهم قابل توجهی در شکل‌گیری و نهادینه کردن تحولات اجتماعی داشته اند. غفاری‌نژاد، یونس در مقاله نقش حوزه های علمیه در حیات و استمرار تمدن اسلامی می‌فرماید حوزه های علمیه دو وظیفه مهم بر عهده دارند؛ اول تعقیب و تکمیل فرهنگ اسلامی و پربرار ساختن آن و دوماً ترویج و تکمیل تبلیغ علوم دانش‌های که یک جامعه در مسیر تکامل خود بایستی بیاموزد و به کار ببندد. محمد عزیز بختیاری در مقاله ارتباط دین با علوم انسانی اشاره می‌کند که: وحدت حوزه ودانشگاه به معنای زمینه سازی بستر مناسب برای حضور فعال دین در عرصه های علمی و آکادمیک است. با توجه به مطالعات انجام شده در می‌یابیم که در رابطه با نقش حوزه های علمیه در تولید علوم انسانی مطالعاتی انجام شده، لکن به دلیل تبیین عمیق تر بحث در این مقاله به دنبال پاسخگویی به این سوال هستیم که حوزه های علمیه چه نقشی در تولید علوم انسانی اسلامی دارند؟

مفهوم شناسی:

تولید علم، حوزه علمیه، علوم انسانی اسلامی
تولید علم:

تولید: پروردن، پرورش کردن، پدید آوردن چیزی از چیزی. به وجود آوردن، ایجاد کردن. نزد معتزله فعل صادر از فاعل است با واسطه‌ای و مباشرت مقابل آن است. (فرهنگ لغت دهخدا، ج ۱، ص ۸۰۹). محمد معین در فرهنگ لغت خود، تولید را زایاندن، زادن، پدید آوردن، پیدا کردن، تولید ثروت، زایش، ایجاد. تولیدات، مَثَل. نظیر خود را پدید آوردن، فرزند آوردن دانسته است. (فرهنگ معین، ص ۱۱۷۰-۱۱۷۱). در فرهنگ لغت عمید تولید این گونه معنا شده است: زایاندن، چیزی را از چیز دیگر به وجود آوردن، حاصل کردن چیزی از طریق زراعت یا صنعت. (فرهنگ عمید، حسن ج ۱، ص ۶۴۲).

علم: دانستن، یقین کردن، دریافتن، ادراک. استوار کردن، اتقان، افضل، معرفت دقیق و با دلیل بر کیفیات معینه و یا حضور معلوم در نزد عالم. دانستن. معرفت. دانش. آگاهی. علوم جمع. (فرهنگ لغت دهخدا، ج ۲، ص ۲۰۰۸؛ فرهنگ لغت عمید، ج ۲، ص ۱۴۴۸). همچنین، علم در فرهنگ لغت معین (ج ۲، ص ۲۳۴۲) به این معنا آمده است: دانستن، یقین کردن، معرفت، دانش؛ ظن، جهل. یقین، هر چیز دانسته، معلوم. تولید علم در اصطلاح یعنی رسیدن به آنجایی که نوآوری‌های علمی در فضای موجود بشری، از آنجا شروع می‌شود. البته تولید علم به معنای این نیست که ما ترجمه و فراگیری را نفی کنیم؛ نه، آن هم لازم است بلکه در ترجمه و فراگیری نباید توقف کرد... مسئله تولید علم، فقط مربوط به علوم پایه تجربی و... نیست؛ بلکه شامل همه علوم و از جمله علوم انسانی است. (سایت حوزه، ۱۴۰۱/۰۸/۲۶). همچنین تولید علم در جای دیگر به معنای تکاپوی علمی و جستجویی است

حوزه علمیه که نهاد علمی مولد این انقلاب و موتور پیش ران نظام ولایی است، در حالی وارد دهه پنجم انقلاب می شود که تفاوت چندانی با پنج دهه قبل از انقلاب ندارد و به پیشرفت لازم علمی مورد نیاز جامعه نرسیده است. وجود هزاران سوال در دستگاه قضای ایران که منتظر پاسخ فقهی اند، نشان رکود آموزش و پژوهش و نبود مدیریت و تفقه و اجتهاد پویا در حوزه است. غفلت از فرمایشات موکد رهبر معظم انقلاب، رسوبات فقه و فکر فردی و عدم استفاده از ظرفیت ها در حوزه، باعث عقب ماندگی اش از زمان و در نتیجه بی پاسخی در برابر پرسش های متکثر عصر خود شده است.

نتیجه گیری:

حوزه های علمیه امروزه نقش محوری در شکل‌گیری و تولید علوم انسانی اسلامی دارند. این نهاد با تکیه بر میراث غنی اجتهاد فلسفه و کلام اسلامی ظرفیت تولید یک نظام دانشی جامع را دارد. ظرفیت بی‌بدیل در تولید نظریه های بدیل، در برابر معرفتی غربی دارد که بتواند جایگزین چارچوب های رایج غربی در عرصه علوم انسانی شود. واقعیت این است که اگر علوم انسانی بدون جهان‌بینی الهی شکل بگیرد، در عمل به باز تولید فرهنگ و نظام فکری غیر اسلامی خواهد انجامید. از این رو، حوزه باید به طور فعال و هدفمند به نوآوری، تولید نظریه و ارتباط نزدیک با دانشگاه ها و مراکز تحقیقاتی بپردازد. با این همه فرایند تحقق کامل علوم انسانی اسلامی نیازمند تعامل مستمر میان حوزه، دانشگاه و نهادهای علمی است و حوزه ها باید بتوانند نظامی منسجم، پویا و کارآمدی بر پایه مبانی اسلامی شکل دهند. مهمترین مأموریت تاریخی عصر حاضر حوزه، تمدن سازی نوین اسلامی از مسیر تولید و نهادینه سازی علوم انسانی اسلامی می‌باشد.

فهرست منابع:

۱. اربطیان، حسن، (۱۳۸۵). «تحولات ساختاری و معرفتی در حوزه های علمیه، شماره ۱۰۳».
۲. بهرام، محمد حسین، (۱۴۰۰). «حوزه علمیه و پیشرفت علمی مورد نیاز جامعه از بنای گام اول انقلابی تا بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۵۸۲۲۳۹».
۳. توانایی، محمد حسین، (۱۴۰۱/۰۸/۳۰). «نشست کنکاش در چిستی پژوهش و ضرورت اهتمام به آن در حوزه علمیه».
۴. جعفری مهر، میلاد، (۱۴۰۴/۰۲/۱۳). «تاملی بر نقش حوزه علمیه قم در سپهر علم و فرهنگ».
۵. حوزه نیوز، (۱۴۰۴/۰۲/۱۷:۰۲:۱۵).
۶. حوزه تهران، (۱۴۰۳/۱۰/۱۷).
۷. حوزه نیوز، (۱۴۰۱/۰۸/۲۶). «دیدگاه تولید علم در گستره دانش و پژوهش».
۸. خسرو پناه، عبدالحسین، (۱۳۹۶/۰۸/۱۵:۰۴:۱۳).
۹. خبرگزاری رسمی حوزه (۱۳۹۱/۰۵/۱۶:۴۵:۰۰، شماره خبر ۲۷۷۸۴۴).
۱۰. خبرگزاری رسا حجت الاسلام والمسلمین رودگر و دکتر رضانی، (۱۴۰۱/۱۱/۲۴:۱۳:۱۵).
۱۱. دهخدا، ج ۱، انتشارات دانشگاه تهران، (۱۳۹۰).
۱۲. دهخدا، ج ۲، انتشارات دانشگاه تهران، (۱۳۹۰).
۱۳. ذو علم، بیانیه گام دوم، (۱۴۰۴/۰۲/۱۶:۴۸:۱۴).
۱۴. رحیمی، صادق (۱۴۰۳/۱۰/۱۴). سایت حوزه.
۱۵. سید جوادى، خرمشاهی، اشکوری، کامران خانی، دایره المعارف تشیع، ج ۶، نشر حجتی، چاپ اول.
۱۶. شریفی، احمد حسین، (۱۳۹۳). مبانی علوم انسانی اسلامی، تهران: نشر آفتاب توسعه.
۱۷. صاعد رازی، محمد حسین، (۱۴۰۴/۰۲/۱۰). گام دوم.
۱۸. عمید، حسن، ج ۱، انتشارات امیرکبیر تهران، (۱۳۷۶).

۱۹. عمید، حسن، ج ۲، انتشارات امیرکبیر تهران، (۱۳۷۶).
۲۰. علیپور، شکوفه، (۱۳۹۶/۰۴/۱۵)، «پژوهش و جایگاه آن در حوزه های علمیه».
۲۱. عباسی، فرهاد، (۱۴۰۴/۰۷/۲۳؛ ۲۰:۱۱)، خبرگزاری تسنیم.
۲۲. عابدینی عبدالکریم (۱۳۹۵/۰۷/۲۷؛ ۵۵:۱۴)، خبرگزاری رسمی حوزه.
۲۳. علیدوست، (۱۴۰۳/۰۴/۱۶). شبکه اجتهاد.
۲۴. فرا رو، (۱۳۹۰/۰۶/۰۱؛ ۲۲:۱۲).
۲۵. فنایی، محمد، (۱۳۷۷). دانش اسلامی و دانشگاه اسلامی، قم: موسسه امام خمینی.
۲۶. قرآن پدیا، (۱۳:۳۲). اسلامی سازی علوم.
۲۷. قم نیوز، (۱۳۹۷/۱۲/۱۹؛ ۰۰:۰۸).
۲۸. کافی، مجید، (۱۳۸۵). «نقش حوزه های علمیه در زمینه سازی ارتقا علمی کشور».
۲۹. گنجینه معارف اسلامی سازی / دانش مجله بازتاب اندیشه، (۱۳۸۹/۰۳/۳۱).
۳۰. مدیریت علوم تربیتی روانشناسی و مدیریت برنامه ریزی آموزشی، (۱۴۰۲).
۳۱. مسعودی، اکرم، خبرگزاری حوزه، (۱۴۰۳/۰۹/۲۵؛ ۳۸:۱۴).
۳۲. مهر نیوز، (۱۴۰۴/۰۷/۰۷؛ ۰۰:۰۸).
۳۳. معین، محمد، ج ۱، تهران: چاپخانه سپهر، (۱۳۷۵).
۳۴. معین محمد ج ۲، تهران: چاپخانه سپهر، (۱۳۷۵).
۳۵. مسعود، مطلبی، (۱۴۰۱)، «فقها و روش شناسی در علوم انسانی اسلامی مورد مطالعه روش شناسی اجتهادی امام خمینی رحمت الله».
۳۶. مصباح، یزدی (۱۳۹۰/۰۶/۰۱).
۳۷. واعظی، احمد، (۱۳۸۹/۰۳/۲۱). «تولید؛ مراحل و موانع».

۳۸. واسطی، شیخ عبدالحمید، (۱۳۸۹)، راهنمای تحصیل، مشهد مقدس: انتشارات موسسه مطالعات کاربردی علوم و معارف اسلامی.

۳۹. ویکی پدیا، (۱۴۰۴/۰۸/۰۱؛ ۲۸:۱۳). «نگرش‌های اسلامی به علم».